

# THÚ CHƠI CỔ VẬT CỦA NGƯỜI HÀ NỘI: MỘT HÌNH THỨC LIÊN KẾT XÃ HỘI

Vương Toàn Thắng

## Mở đầu

Những năm gần đây, sự phát triển mạnh mẽ của nền kinh tế ở Việt Nam nói chung và Hà Nội nói riêng đã thúc đẩy một phong trào chơi 4C. Đó là: Cây cảnh, cá cảnh, chó cảnh và cổ vật. Trong 4C này, thú chơi cổ vật là thú chơi cần nhiều tri thức, tiền bạc và thời gian. Thực tế đó đòi hỏi những người chơi cổ vật phải giao lưu, liên kết với nhau thành một hội chơi, hoặc chí ít là một nhóm để thỏa mãn nhu cầu giao lưu, học hỏi tri thức và để chuyển nhượng cổ vật của mình. Những nhu cầu ban đầu đó dẫn tới những nhu cầu khác phái sinh như nhu cầu giao lưu tình cảm của những người có cùng thú chơi cổ vật, hay nói cách khác chơi cổ vật chính là một cách thức họ tạo dựng mạng lưới xã hội trong xã hội, như trong công trình *Internet mạng lưới xã hội và sự thể hiện bản sắc*, Nguyễn Thị Phương Châm đã chỉ ra “Mạng lưới xã hội là một cấu trúc xã hội phụ thuộc lẫn nhau thông qua những mối quan hệ bạn bè, quan hệ họ hàng, quan hệ về niềm tin, quan hệ về kiến thức... và những sự chia sẻ về sở thích, về tài chính, về các vấn đề xã hội...” (Nguyễn Thị Phương Châm 2013: 18).

Cha đẻ của lý thuyết về mạng lưới quan hệ xã hội (MLQHXH) là nhà xã hội học Đức Georg Simmel (1958-1918), bởi chính ông là người đưa khái niệm “Tính liên hệ xã hội” thành một trong những lõi tiếp cận trong phân tích các vấn đề xã hội. Theo ông khái niệm tính liên hệ xã hội được hiểu “như là một tập hợp các mối quan hệ giữa một cá nhân/ một

nhóm với những cá nhân khác/ nhóm khác” (Nhiều tác giả 2016: 306).

Mỗi tầng lớp trong xã hội, do những điều kiện đặc thù lại có những thực hành văn hoá, giải trí và thú chơi riêng. Chính những thực hành, những thú chơi đó liên kết họ với nhau và tạo thành bản sắc của mỗi nhóm và mỗi cá nhân thuộc nhóm đó. Bài viết này sẽ quan tâm tới mối quan hệ giữa người chơi cổ vật và các cổ vật được họ lựa chọn trong quá trình sưu tầm và thưởng ngoạn. Mặt khác cũng quan tâm tới mối quan hệ giữa những người chơi cổ vật, cách thức họ trao đổi cổ vật để tạo nên bộ sưu tập kèm theo những giá trị họ mong muốn. Sử dụng lý thuyết về mạng lưới xã hội, bài viết tìm hiểu xem người chơi cổ vật của Hà Nội đã tạo dựng và duy trì mạng lưới xã hội của mình qua thú chơi cổ vật như thế nào? và sự thể hiện bản sắc của họ qua thú chơi này được bộc lộ ra sao?

## 1. Về thú chơi cổ vật

Khoản 6, điều 4, chương 1 Luật Di sản văn hóa năm 2001, sửa đổi, bổ sung năm 2009 quy định: Cổ vật là hiện vật được lưu truyền, có giá trị tiêu biểu về lịch sử, văn hóa, khoa học, có từ một trăm năm tuổi trở lên.

Theo Đoàn Văn Chúc: “Chơi là một từ chỉ chung mọi hoạt động rỗi: Xem nghệ thuật sân khấu, nghe ca nhạc, chơi đàn, đóng kịch, đọc sách, tham quan cảnh trí đẹp, tía gọt chậu hoa cây cảnh, uống trà nói chuyện dưới trăng hay trong chiều đẹp, v.v., những hoạt động thông qua các trò chơi như đánh cờ, đánh bài,

đánh đu, đánh vật, múa lân, ném còn, đánh khăng, đáo, bi, nhảy ô, nhảy dây,... cũng được gọi là chơi (Đoàn Văn Chúc 2004: 249).

Cũng theo Đoàn Văn Chúc, có thể phân loại trò chơi thành: Trò chơi thể lực, trò chơi trí tuệ, trò chơi tính cách. Trong trò chơi trí tuệ lại phân loại thành các trò chơi chú trọng sáng kiến là chính như Câu đố, tranh đố, đặt câu nhiều từ cùng một chữ cái đầu, xếp hình bằng mảnh màu, mảnh hình, gấp giấy thành đồ vật (Tàu bay, thuyền, chim, quả bóng...), trò chơi chú trọng kiến thức là chính như: Dạy súc vật (Chim bồ câu, dạy vẹt, quạ, yêng, sáo đen học nói, dạy chó săn, chó làm trò, nặn con giống bằng bột gạo màu, bằng đất, điều khiển đồ chơi chạy bằng nến, dầu, pin, điện, điện tử, tháo lắp các máy móc thu nhỏ...) hay trò chơi chú trọng sự tính toán là chính như: Các thứ cờ: cờ người, cờ chiếu tướng, cờ ngũ hành, cờ chân chó, cờ điếm tam giác, cờ vua, cờ quốc tế, ô ăn quan... (Đoàn Văn Chúc 2004: 268).

Từ những quan niệm trên cho thấy, chơi “cổ vật” có thể xếp vào trò chơi trí tuệ bởi chơi cổ vật cần có sáng kiến, kiến thức và cả tính toán. Một người không có sáng kiến không thể tự định hướng cho bộ sưu tập của mình, không có kiến thức thì không thể chơi được cổ vật, không có tính toán thì dù có nhiều tiền cũng không thể xây dựng được bộ sưu tập của mình.

Cũng theo Đoàn Văn Chúc, khi con người giải trí thì đó cũng là lúc họ tái nhận thức hiện thực bằng cách hồi suy về quãng đường vừa đi qua của mình. Sự hồi suy được thực hiện theo cách xã hội và được khách thể hóa bằng các phương tiện văn hóa, các phương tiện văn hóa thì lại được tổ chức thành các tác phẩm văn hóa. Các trò chơi là một loại tác phẩm văn hóa. Do đó mà “chức năng xã hội của tác phẩm văn hóa nói chung là *phản ánh và điều chỉnh các quan hệ xã hội* (quan hệ với

tự nhiên, quan hệ giữa người với người, quan hệ giữa mình với mình). Đó là phương diện xã hội của nhu cầu giải trí...” (Đoàn Văn Chúc 2004: 254 - 255).

## 2. Chơi cổ vật - một hình thức liên kết xã hội

Chơi cổ vật là một thú chơi cần sự giao lưu, tâm tình hàng ngày. Bởi vậy nhu cầu kết nối thành nhóm chơi thôi thúc người chơi cổ vật tìm đến với nhau: “Dân chơi trong làng đồ Hà thành thường tự kết giao thành từng nhóm để tụ tập với nhau xuất phát từ địa bàn sinh sống, gần nhà nhau hoặc có cùng một “gu” chơi” (Lý Đức Giao 2017: 79).

Các hội cổ vật và câu lạc bộ cổ vật ở Hà Nội hiện nay đã thu hút được một số lượng không nhỏ những người có chung cùng thú chơi cổ vật, với một đội ngũ hội viên đa dạng về mọi phương diện xã hội “hội viên làm đủ nghề: nhà văn, nhà báo, họa sĩ, nhạc sĩ, nhà giáo, nhà nghiên cứu bảo tàng, nghiên cứu lịch sử, khảo cổ, kỹ sư, công chức các cấp, công nhân, tiểu chủ, giám đốc, nghề tự do, thợ thủ công, sinh viên, Việt Kiều, cho vay nặng lãi... Đàn ông có, phụ nữ có, thậm chí có cả người mang “tính ái” nữa” (Đào Phan Long 2009: 33).

Nghiên cứu về mạng lưới xã hội (MLXH), tác giả Lê Minh Tiên (2010: 131) cho rằng MLXH là “một tập hợp các mối quan hệ giữa các thực thể xã hội hay chủ thể xã hội gọi chung là các *actor*. Các thực thể xã hội không nhất thiết là các cá nhân mà còn là các nhóm xã hội, tổ chức, thiết chế, công ty, xí nghiệp và cả các quốc gia. Các mối quan hệ giữa các chủ thể xã hội cũng có thể mang nhiều nội dung khác nhau từ sự tương trợ, trao đổi thông tin cho đến việc trao đổi hàng hóa, trao đổi dịch vụ...” . Trong bối cảnh xã hội toàn cầu hóa hiện nay, sự kết nối MLXH trở nên đa chiều, phức tạp hơn.

Theo quá trình quan sát những người chơi cổ vật, có thể thấy sự chia sẻ trong thú chơi cổ vật đã trở thành niềm đam mê của họ. Bản thân việc chơi cổ vật trước hết chính là một sự đam mê, và cũng chính sự đam mê đã gắn kết họ với nhau. Với thú chơi cổ vật, mỗi người đến với nó với một mục đích khác nhau, người thì đến với nó vì sự thu hút của một thú chơi đầy tính trí tuệ, lịch lãm và tao nhã, người thì vì sự tò mò, người thì vì công việc có liên quan (ví dụ: Người làm nghề khảo cổ, bảo tàng, giáo viên văn hóa...) hoặc có khi vì món lợi nhuận mà nó đem lại hay cũng có khi chỉ để làm sang hoặc để trang hoàng nhà cửa... Dù mục đích có khác nhau nhưng những người có chung đam mê với cổ vật đều có xu hướng liên kết thành cộng đồng hay một hội chơi, hay các câu lạc bộ. Chính những hội, nhóm này đã gắn kết những người làm nhiều nghề nghiệp khác nhau, để họ có cơ hội gặp gỡ, trao đổi với nhau. Ở đây chúng tôi sẽ phân tích sâu hơn về những mối liên kết ấy.

### **2.1. Liên kết để mua bán, trao đổi, quảng bá và mở rộng thị trường**

Ở Việt Nam hiện nay thực tế thị trường cổ vật còn lộn xộn. Người chơi, người buôn rất dễ bị lừa, và khi bị lừa, bên mua, bên bán không biết dựa vào cơ sở nào để phân biệt đúng sai, dễ dẫn tới những cách giải quyết mâu thuẫn không đẹp, như: cãi vã, ẩu đả, hoặc có khi là “thanh toán” lẫn nhau, bởi thị trường cổ vật Việt Nam chưa có nơi giám định đủ uy tín, tất cả là do thỏa thuận đôi bên. Do vậy, việc tham gia vào hội cổ vật sẽ mang lại nhiều lợi ích cho người mua, bán cổ vật. Thực tế cho thấy, khi người chơi cổ vật vào hội thường có lợi vì quen biết rộng hơn, tự tin hơn. “Nếu đi mua món đồ của người quen trong hội thường được “hời”, nếu món đồ không thỏa mãn đủ các yếu tố như người bán đã giới thiệu và ít khi bị mua phải đồ giả” (Đào Phan Long 2009: 33).

Cổ vật là một lĩnh vực luôn luôn là mới đối với người chơi, kiến thức về nó luôn chưa đủ dù người chơi có học khảo cổ và chơi lâu năm thì vẫn luôn có nguy cơ mua phải “đồ dờm”. Đây là một sự thực, cũng chính bởi vậy, tham gia vào hội cổ vật trong khi mua bán, chuyển nhượng cổ vật cho nhau những người trong cùng một hội rất ít khi lừa để bán cho nhau đồ giả cổ. Ông V.T.Q (50 tuổi), một người từng tham gia nhiều hội cổ vật cho biết: “Tôi chưa bị những người cùng hội chơi lừa bao giờ cả...” (phỏng vấn ngày 01/11/2018). Bởi trong hội có người cũng muốn bán đồ giả cổ, nhưng vì muốn giữ uy tín đối với anh em trong hội nên trường hợp bán đồ giả cổ cho nhau là rất ít. Mặt khác, khi đã cùng một hội, người bán không chỉ muốn bán có một cổ vật, họ phải giữ chữ tín để còn bán được các cổ vật khác và giữ được thị trường lâu dài.

Mua bán, chuyển nhượng cổ vật khác với các loại hàng hóa khác bởi nó không bị quy định bởi một giá cố định nào cả, mà tùy thuộc vào thỏa thuận của hai bên. Nhưng để bán được một món đồ có lợi nhuận, cũng không phải là dễ, bởi cổ vật không phải là hàng hóa thỏa mãn những nhu cầu sinh tồn thường nhật của con người. Vậy nên để bán được cổ vật, người buôn thường có nhu cầu tham gia vào các hội để mở rộng thị trường. Với hội viên của một số hội có tên tuổi qua các cuộc triển lãm cổ vật, các hội viên có nhu cầu bán cổ vật sẽ có điều kiện để quảng bá món đồ của mình. Ông V.T.Q, đã từng tham gia tổ chức nhiều cuộc triển lãm cổ vật ở Hà Nội cho biết: “Trong các cuộc trưng bày cổ vật của các hội cổ vật có đến 1/2 số cổ vật tham gia với mục đích quảng bá, giới thiệu để bán lấy lời...”. Một cổ vật khi đã được trưng bày ở một cuộc triển lãm sẽ có điều kiện để được nhiều người biết tới. Mặt khác sẽ nâng cao giá trị cổ vật, người mua sẽ tin tưởng hơn bởi nó đã được tổ chức giám định

(dù là không chính thống) để đưa vào trưng bày. Ông V.T.Q cũng cho biết: *“Nhiều cổ vật thậm chí đã được mua bán xong khi nó vẫn còn đang nằm trong tủ trưng bày tại triển lãm, chỉ chờ bé mạc triển lãm là sẽ về chủ nhân mới”*. Đặc biệt với những người mới chơi, một cổ vật đã được trưng bày tại các triển lãm mang lại cho người mua một sự tin cậy gần như hoàn toàn. Người mới tham gia vào cuộc chơi cổ vật không những tin tưởng, mà còn hãnh diện khoe rằng món đồ mà họ mua được đã từng được trưng bày ở một triển lãm nào đó. Và thông thường nó đã được giới thiệu kèm theo hình ảnh chụp món đồ đó đang được nằm trong tủ trưng bày triển lãm. Ngay ở những người thuần túy chơi cổ vật, tức chỉ có nhu cầu sưu tầm thì vẫn luôn có nhu cầu nâng cấp bộ sưu tập. Để nâng cấp bộ sưu tập, họ buộc phải bán những cổ vật đang sở hữu. Bởi vậy không thể có một nhà sưu tầm nào mà chỉ mua vào, chứ không bao giờ bán. Vấn đề chỉ ở chỗ họ bán lúc nào? Đó chính là lúc người chơi đã nâng tầm hiểu biết và đẳng cấp chơi lên. Thực tế đó đòi hỏi người chơi cổ vật luôn có nhu cầu liên kết để mua bán, trao đổi, chuyên nhượng. Ở nhóm công chức cao cấp, họ liên kết ngầm với nhau; ở nhóm trí thức, doanh nhân, người buôn cổ vật... thường liên kết qua hình thức tham gia vào các hội hoặc CLB cổ vật.

Khi tham gia vào hội cổ vật, qua giao lưu giữa các hội trong nước và thậm chí với cả nước ngoài, thị trường mua bán cổ vật sẽ được mở hết tầm cỡ. Người Việt quen biết hầu như tất cả những người chơi cổ vật trong cả nước, khi ra nước ngoài dễ giao lưu mua bán và vào thăm các bảo tàng khi chia thẻ hội viên Hội Nghiên cứu và sưu tầm Việt Nam. Đây là trường hợp ông H.Q.T, một doanh nhân giàu có; ông đã mua đất ở Úc cho mình và các con, hàng năm ông sang du lịch, thăm thú và ở bên đó vài tháng. Ông đã thấy tác dụng của

việc tham gia vào Hội Nghiên cứu và sưu tầm cổ vật Việt Nam. Ông nói: *“Ở mình (tức Việt Nam) cái thẻ này (thẻ hội viên) chả có mấy giá trị nhưng khi ra nước ngoài rất có giá trị vì khi vào các bảo tàng họ không lấy vé...”*.

Cùng tham gia vào hội cổ vật, các hội viên có điều kiện tổ chức các cuộc giao lưu cổ vật quốc tế để nâng cao kiến thức của bản thân về đồ cổ cũng như mở rộng các mối quan hệ.

## **2.2. Liên kết để học hỏi, tiếp thu tri thức và kinh nghiệm**

Chơi cổ vật là một lĩnh vực cần nhiều tri thức, tri thức thuộc lĩnh vực cổ vật rất cần sự kết hợp giữa tri thức bác học, học thuật và kinh nghiệm thực tiễn. Thiếu một trong hai loại tri thức đó, người chơi sẽ không nhận biết được cổ vật thật và đồ giả cổ. Khi tham gia vào các hội cổ vật, người chơi không những được tiếp xúc trực tiếp với cổ vật, mà qua đàm luận, trao đổi, chuyên nhượng, các hội viên sẽ được cọ xát, qua đó học hỏi được kinh nghiệm của những người chơi lâu năm để nâng trình độ của mình lên. Ông V.T.Q cho biết: *“Tôi là người gần như không biết gì về cổ vật, nhưng khi có điều kiện (năm 2006) tôi bước vào chơi cổ vật, thì năm 2007 tôi đã gia nhập vào Hội Nghiên cứu sưu tầm cổ vật UNESCO Việt Nam, sau đó liên tiếp tham gia vào các Hội khác như: Hội những người yêu cổ ngoạn Hà Nội, bởi vậy trình độ của tôi đã nâng lên rất nhanh”* (phỏng vấn ngày 01/11/2018). Chơi cổ vật là một lĩnh vực rất cần những bài học thực tiễn, thực tiễn từ một cổ vật có thật, được cầm, được ngắm, được thử bằng axit, thậm chí là ngửi, hay ném bằng lưới... và trực tiếp trao đổi, nghe những người trong cuộc đàm luận để thẩm định. Chỉ qua quá trình đó người chơi mới nhanh chóng nâng cao trình độ. Lớp học đó thường chỉ có thể có được qua việc tham gia vào các Hội cổ vật. Ông V.T.Q cho biết: *“Khi tham gia vào Hội Nghiên cứu sưu tầm cổ vật UNESCO tôi*

*còn được học qua một lớp và cấp chứng chỉ về thẩm định cổ vật” (PV ngày 01/11/2018).*

Có kinh nghiệm tham gia tổ chức nhiều cuộc triển lãm cổ vật, ông V.T.Q cho hay: *“Thực tế nhiều người khi tham gia vào hội cổ vật và trực tiếp mang cổ vật của mình đi triển lãm mới biết rằng mình đã sở hữu một kho cổ vật rôm”*. Đây là trường hợp của ông T.V.G, một đại gia ở một tỉnh khác nhưng đã nhiệt tình tham gia vào Hội Những người yêu cổ ngoạn Hà Nội. Ông đã rất hồ hởi đánh cả một chuyến ô tô để chở đồ cổ cùng vợ con xuống tham gia triển lãm cổ vật mừng xuân 2010. Khi được Hội đồng giám định của CLB cho biết đã phân cổ vật của ông là đồ giả cổ, ông đã rất thất vọng. Như vậy, việc ông tham gia vào Hội đã giúp ông không tiếp tục bị lừa, tránh cho gia đình mất tiền oan khi mua nhầm những đồ giả cổ.

Với những người tham gia vào các hội cổ vật để phục vụ nhu cầu kiếm lời qua mua bán cổ vật, việc tham gia các hội cổ vật cũng giúp họ rất nhiều trong việc nâng cao tri thức. Thực tế người buôn giỏi khi tham gia vào các hội luôn có xu hướng phát triển, từ đó tiếp tục nâng cấp tham gia vào các hội có đẳng cấp hơn khi trình độ và vốn liếng của họ nhiều lên. Ông V.S.T là một nhà buôn và chơi có tiếng của Hà Nội hiện nay, cách đây 8 năm ông tham gia vào Hội Cổ vật xứ Đoài. Nhưng hiện nay ngoài Hội Cổ vật xứ Đoài, ông cũng tham gia vào Hội Cổ vật Thăng Long, đây được đánh giá là một hội có đẳng cấp cao hiện nay ở Hà Nội.

Ông V.S.T cho biết: *“Nâng cao tri thức cổ vật cũng tức là nâng cao tri thức lịch sử, văn hóa. Khi tham gia vào các Hội cổ vật tôi đã nhanh chóng nâng cao trình độ, tri thức về lịch sử, văn hóa, từ đó giúp ích rất nhiều cho nghề chính là nghề dạy học”*. Ông cho biết, năm 2006, ông tham gia vào Câu lạc bộ

Cổ vật UNESCO, sau đó là Hội Những người yêu cổ ngoạn Hà Nội. Chỉ một thời gian ngắn, đến năm 2009, ông đã có một lượng tri thức dày dặn về lịch sử, văn hóa Việt, đi cùng với nó là một số lượng không nhỏ những cổ vật ông đã sưu tầm được, mà mỗi cổ vật ông đều khá tường tận, từ lịch sử ra đời, ý nghĩa cũng như giá trị lịch sử văn hóa, khoa học, kinh tế của nó. Mặt khác một số cổ vật đã được ông đăng ký với Sở Văn hóa Hà Tây (nay là Hà Nội) với một bộ hồ sơ đầy đủ tư cách pháp lý. Không chỉ vậy, khi tham gia hội cổ vật, ông là một trong những hội viên tích cực tổ chức triển lãm, tổ chức đăng ký và tổ chức các hoạt động hội, nên đã tiếp thu được nhiều kỹ năng trong tổ chức sự kiện, thành lập, điều hành các câu lạc bộ, các hội cũng như những kiến thức văn hóa - xã hội. Tất cả những tri thức, kinh nghiệm, kỹ năng đó đã được ông áp dụng vào các bộ môn mà ông đang giảng dạy tại một trường đào tạo cán bộ và đã đạt những thành công nhất định, được học viên yêu thích và khen ngợi.

Ông Nguyễn Văn Lâm là một người chỉ học đến lớp 4, nhưng được coi là một trong những chuyên gia về đồ đồng và tiền cổ, đến mức đã được đặt thành biệt hiệu (Lâm xu). Mặc dù vậy, ông cho biết *“Bản thân không biết gì về đồ cổ, chỉ học hết lớp 4, do khó khăn phải nghỉ học, gia đình không có truyền thống chơi đồ cổ” (PV ngày 18/11/2018)*. Ông cũng cho biết tri thức của ông có được là do khách buôn Trung Quốc trực tiếp mang sách có ảnh minh họa và chú thích bằng tiếng Việt để dạy ông hiểu về cổ vật và tiền cổ của Việt Nam và Trung Quốc qua từng giai đoạn lịch sử: *“Khi bắt đầu buôn xu người Tàu cung cấp sách và chỉ dẫn cho cách nhận biết nên dần dần nhập tâm, người Tàu cho mượn 11 cuốn sách nghiên cứu về cổ vật để tham khảo và trực tiếp hướng dẫn” (PV ngày 18/11/2018)*. Do vậy hiện nay,

không những ông Lâm chỉ là chuyên gia về đồ đồng và tiền cổ mà còn thông hiểu lịch sử, văn hóa Trung Quốc và Việt Nam với sự kỹ càng qua nhận biết từng cổ vật của mỗi nền văn hóa như: Phùng Nguyên, Đông Đậu, Hòa Bình, Đông Sơn... Với việc tham gia vào các hội cổ vật, ông cho biết khi tham gia vào các hội và câu lạc bộ, ông có mối quan hệ rất rộng, cả trong nước và nước ngoài.

Chơi cổ vật là một thú chơi cần nhiều tri thức, những tri thức mà người chơi cần có hầu hết lại là những tri thức được tổng kết từ thực tiễn và đã hội tụ ở những người chơi lâu năm, trở thành kỹ năng. Bởi vậy liên kết để thỏa mãn nhu cầu tìm hiểu những bí ẩn của cổ vật là một nhu cầu tất yếu của thú chơi này. *“Một thời ở ta do được phổ biến chơi đồ cổ là phi pháp, cho nên mọi người thường nghĩ người chơi đồ cổ là những kẻ tinh quái, nhiều thủ đoạn, dối trá để lẩn tránh pháp luật nên ít ai muốn gần, sợ liên lụy...”* (Đào Phan Long 2009: 193). Bởi người chơi cổ vật hầu hết đều có xu hướng cẩn trọng trong các mối quan hệ, thường tương đối khuôn phép và giao lưu chọn lựa, nên người khác muốn làm quen thường có xu hướng phải tham gia vào một nhóm, hoặc một hội cổ vật nào đó sẽ có điều kiện dễ dàng tiếp cận và giao lưu hơn... Ông V.T.Q cũng cho biết: *“Năm 2005 khi tôi bắt đầu sưu tầm và chơi cổ vật, lúc đó tôi là một giáo viên và chưa có nhiều cổ vật. Nhưng tôi đã nhanh chóng gia nhập vào Hội Nghiên cứu và sưu tầm cổ vật UNESCO và tham gia vào các phong trào cổ động chơi cổ vật, trực tiếp nhận nhiệm vụ lập hồ sơ, bảo vệ và trả cổ vật sau các cuộc triển lãm khi Hội Cổ vật có tổ chức các triển lãm, bởi vậy ít nhiều đã nhận được sự vì nể của các hội viên và từ đó có điều kiện giao lưu, học hỏi thêm”*. Từ điều kiện đó, ông đã được học hỏi kinh nghiệm ở những người chơi có “đai cao” và tiếp thu những kinh nghiệm, tri thức, kỹ

năng thẩm định cổ định từ các bậc “cao thủ” trong làng cổ vật thông qua những con người và cổ vật thật.

Khi chơi cổ vật, người chơi cổ vật phải “đi sứ”, tức đi tìm mua cổ vật ở khắp mọi nơi. Vậy họ đi đâu? Dân tâm và chơi cổ vật Hà Nội thường đi đến đủ các tỉnh đất kinh Bắc xưa, vùng duyên hải Quảng Ninh, Hải Phòng, Hải Dương, Nam Định, Thái Bình, Hưng Yên, đất Trung du, miền núi Hòa Bình, Phú Thọ, Vĩnh Phúc, Tuyên Quang, Hà Giang, khu 4 cũ xứ Thanh Hóa, Nghệ Tĩnh, Quảng Bình... Từ mối quan hệ rất rộng giữa người với người sinh sống trên khắp các tỉnh thành như vậy, cho nên dân có thâm niên và đam mê cổ vật thường được biết nhiều và hiểu nhiều về phong cảnh thiên nhiên, về đặc sản, tập tục, truyền thống của cư dân từng địa phương. Những người chơi cổ vật lâu năm thường là người hiểu sâu sắc về lịch sử, địa lý, văn hóa, đi đến vùng nào, họ cũng biết được nơi đó có những nét văn hóa độc đáo gì, phong tục tập quán như thế nào, ăn gì ở đó là ngon, có đặc sản gì, ngủ ở đâu, khi giao lưu tiếp xúc với người dân bản địa cần tránh những tập tục gì mà họ kiêng kỵ...

Tri thức về lịch sử, văn hóa và cổ vật được hòa nhập với những rung cảm thực của người chơi cổ vật qua thường lãm cảnh sắc thiên nhiên, đất nước, con người và các món ăn v.v... Trong sự hình thành và phát triển từ lòng yêu nước đến ý thức về lòng yêu nước thông qua việc sưu tầm những cổ vật mang dấu ấn bản sắc của dân tộc, cảm thức cội nguồn dân tộc mà những người chơi cổ vật thu nhận được qua những cuộc “đi sứ” cùng các hội, nhóm cũng là một yếu tố tác động không nhỏ.

### 2.3. Liên kết để khẳng định bản thân

Bản sắc của mỗi cá nhân liên tục được hình thành, thay đổi và thể hiện qua những tình huống, những mối quan hệ nhất định. Các thú chơi, trò giải trí và sở thích cũng là một trong

những cách thức bộ lộ bản sắc mỗi người hoặc nhóm người.

Chơi cổ vật là thú chơi mang cá tính cao, người chơi cổ vật trước hết là chơi cho mình. Cổ vật là thứ ngoài thân, song khi nó trở thành sở hữu của ai đó, thì nó trở thành một phần của bản thân người sở hữu. Cổ vật nói lên trình độ, xu hướng, tính cách, thẩm mỹ của người chơi và nó là niềm tự hào, khẳng định đẳng cấp của người chơi. Mỗi người chơi với nguồn gốc xuất thân khác nhau, trình độ học vấn, xu hướng, tính cách, trình độ thẩm mỹ và nghề nghiệp v.v... khác nhau thì có những mục đích khác nhau, bởi vậy cách xây dựng bộ sưu tập cũng khác nhau.

Với những đối tượng thuộc các gia đình có truyền thống chơi cổ vật, họ xây dựng bộ sưu tập thường là bắt đầu từ việc tìm lại những kỷ vật của ông cha và sau đó dần dần hình thành nên bộ sưu tập bằng cách mua cả những cổ vật thuộc loại như gia đình họ đã có hoặc cả những cổ vật loại khác nhưng họ thích v.v... “Những đối tượng thuộc dòng dõi trâm anh thế phiệt tìm lại những kỷ vật của ông cha mình ngay từ trong gia đình hoặc trong dòng họ rồi tập trung lại từ đường hoặc nhà thờ họ. Những vật thu thập được trước hết là những đồ thờ tự, tam sự, ngũ sự, đỉnh hương, lư trầm, sắc phong, gia phả, sau đó mới đến bình trà, bệ rượu, bát đĩa... Những kỷ vật bị thất thoát hay lọt ra ngoài, họ tìm cách bằng mọi giá chuộc về cho bằng được” (Phạm Ngọc Dũng 2010: 141).

Thực tế với những nhà sưu tầm thuộc loại trên, họ sẽ trở thành nhà sưu tập với một bộ sưu tập không phải chỉ gồm những cổ vật của bản thân gia đình mình để lại, bởi trải qua biến thiên của lịch sử như chiến tranh, cải cách ruộng đất và vụ Z30 (cải tạo công thương nghiệp) rồi do khó khăn về kinh tế mà họ phải bán đi cổ vật của gia đình, hoặc

do nạn chảy máu cổ vật v.v..., những gia đình trâm anh thế phiệt tìm lại cổ vật của gia đình mình là rất khó. Nhóm chơi này thường kỹ tính, không mua xô bồ và kín tiếng, không phô trương. Thời gian đầu họ chơi theo lối truyền thống gia đình nên thường chơi theo lối cổ đồ. Về sau một số người chuyển hướng sang sưu tập hiện đại của phương Tây, đó là sưu tập theo dòng đồ, chẳng hạn đồ gỗ, đồ đồng, đồ gốm v.v...

Một trong các nhà sưu tầm thuộc loại có truyền thống chơi cổ vật là họa sĩ Thành Chương. Ông chính là con của nhà văn Kim Lân, một nhà văn lão thành, cũng là một người chơi cổ vật theo đúng nghĩa của từ này. Kim Lân tiêu biểu cho lối chơi của văn nhân tài tử, từ sự hiểu biết mang tính gia truyền các con ông là các họa sĩ cũng trở thành những người chơi cổ vật có đẳng cấp. Thành Chương là một nhà sưu tầm tiêu biểu hiện nay của Hà Nội. Cuộc chơi cổ vật của ông trải dài gần như suốt cả cuộc đời. Và nay phủ Thành Chương được hoạt động với tư cách như là một doanh nghiệp văn hóa...

Đào Phan Long là một người chơi cổ vật thành danh hiện nay ở Việt Nam nói chung và Hà Nội nói riêng. Ông có một nguồn gốc xuất thân đặc biệt thuộc người chơi cổ vật có tri thức, có sự hiểu biết, có vốn văn hóa, có tâm... Ông sinh trưởng trong một gia đình trí thức lớn của Việt Nam (như học giả, nhà văn hóa, nhà nghiên cứu lịch sử, ngôn ngữ Đào Duy Anh; nhà cách mạng, nguyên Giám đốc Bảo tàng cách mạng Đào Duy Kỳ; nhà văn hóa, nguyên Bí thư Thành ủy Hà Nội Đào Duy Dếnh (Đào Phan)). Từ vốn văn hóa và lòng yêu nước mang tính “di truyền” của một đại gia đình trí thức, ông có một cách chơi đồ cổ đặc biệt, như ông viết trong lời tự bạch cuốn *Tìm chơi cổ vật*: “So với người chơi cổ vật đất Hà Thành thời nay, thâm niên bước vào sân chơi

này của tôi không nhiều nhận gì, sưu tập hiện vật cũng không nổi đình nổi đám..., nhưng tôi có cách chơi riêng theo ý mình, chẳng giống ai” (Đào Phan Long 2015: 7). Qua nghiên cứu cuộc chơi cổ vật của Đào Phan Long, chúng tôi nhận thấy, dù xuất thân từ bất kỳ một giai tầng nào, thì khi bước vào cuộc chơi cổ vật cũng đều phải trả học phí như nhau, đúng như ông viết “Khi mới vào cuộc chơi, tôi cũng như nhiều người khác, thường hoa mắt trước đồ sứ Trung Hoa, nhìn thấy cổ vật Việt chưa xúc động” (Đào Phan Long 2015: 14). Đó là bởi sự hào nhoáng của đồ sứ Trung Quốc như một cô gái đẹp hớp hồn hầu hết những tay chơi cổ vật mới vào nghề. Sau đó, dần dần ông nhận ra rằng, chơi cổ vật cần một nhãn quan rộng, một kinh nghiệm thực tiễn, một sự trải nghiệm không những chỉ ở sách vở mà rất cần từ quá trình cọ xát với sân chơi cổ vật, với những kinh nghiệm đã được đúc rút từ những người chơi cổ vật ở tầm quốc tế khi họ đã nhìn từng dòng cổ vật của mỗi quốc gia và đối sánh với các quốc gia khác nhau trên sân chơi cổ vật quốc tế để tìm ra các dòng cổ vật tinh túy nhất. “Nhưng dần dà đi xem hiện vật ở các bảo tàng, trong đó có một số bảo tàng lớn trên thế giới, tôi mới thấy tại nhiều bảo tàng danh tiếng ấy hiện đang lưu giữ, trưng bày và đã xuất bản sách giới thiệu những cổ vật mang dấu ấn văn hóa Việt đã làm tôi ngộ ra hết dần giá trị của cổ vật Việt. Chính nhờ được đến xem một số bảo tàng nổi tiếng tại châu Âu và sớm được đọc một số cuốn sách nước ngoài viết về cổ vật Việt Nam nên tôi càng tự khẳng định mình phải cố tâm mua những cổ vật mang dấu tích văn hóa Việt cổ ngàn xưa tùy theo túi tiền riêng” (Đào Phan Long 2015: 14).

Qua trường hợp của Đào Phan Long, có thể thấy để chơi được cổ vật, thực sự người chơi phải đáp ứng được 3 tiêu chí đó là: đam mê, có tiền, có trải nghiệm thực tế... Đào Phan

Long vốn là một trí thức con nhà nòi, sống ở giữa thủ đô, trước khi chơi cổ vật đã từng đi nhiều nơi, học nhiều trường, quan hệ nhiều với giới “tinh hoa”, vậy mà ông cũng đã phải mất rất nhiều công sức và thời gian mới ngộ ra rằng “để thành người sưu tập cổ vật có tay nghề thì ngoài việc trang bị những kiến thức cơ bản về lịch sử, địa lý, khảo cổ, văn hóa... do tự học qua sách báo, còn cần lang thang đi sờ, để được xem thực tế nhiều cổ vật” (Đào Phan Long 2015: 22, 23). Mặt khác cũng thấy rằng để có một bộ sưu tập với đúng nghĩa là một bộ sưu tập có giá trị, ngoài tri thức và sự cọ xát thực tế cũng cần phải có tiền và dám mua. “Hơn nữa một điều không thể thiếu khi muốn sưu tập cổ vật có giá trị cần phải đầu tư kinh tế (tức roi tiền) và tìm được bạn chơi chân thành mới có được những cổ vật quý hiếm” (Đào Phan Long 2015: 23). Những người chơi cổ vật đều muốn khẳng định mình thông qua việc sưu tập đồ cổ của họ. Đó không chỉ là việc khẳng định rằng đẳng cấp bộ sưu tập này có đẳng cấp cao hay thấp hơn so với bộ sưu tập khác, mà thông qua bộ sưu tập cổ vật, nhà sưu tầm còn muốn khẳng định đẳng cấp về tiền bạc của mình....

Mỗi nhà sưu tầm đều có những câu chuyện riêng, mong muốn riêng. Người chơi cổ vật trang hoàng nhà cửa bằng các tủ cổ vật, trưng bày các bộ sưu tập cổ vật đều muốn ngầm ý để nói lên giá trị của con người mình. Con người thường có xu hướng đồng nhất những gì thuộc sở hữu của mình là giá trị của mình, quan niệm này ở một góc độ nào đó cũng không sai đối với người chơi cổ vật.

Thực tế việc lựa chọn để thành lập, tham gia vào một hội cổ vật nào đó, ngoài những nhu cầu để tìm hiểu nâng cao trình độ hay mua bán, các hội viên còn có một nhu cầu để khẳng định bản sắc cá nhân cũng như bản sắc nhóm. Các cá nhân có chung một sở thích, đam mê



luôn có xu hướng liên kết để tạo thành một hội, nhóm và họ luôn có nhu cầu thể hiện cá tính của mình thông qua những hoạt động, những mối quan hệ trong hội, nhóm đó. Hội cổ vật cũng là một hội, nhóm thu hút không ít người tham gia bởi hội cổ vật có bản sắc mà “anh ta” có hoặc mong muốn. Chẳng hạn khi tham gia vào một hội cổ vật thì đơn giản nhất là cái tên “Hội cổ vật” đã gợi lên cái gì đó cổ xưa, sang trọng, giàu có... Khi tham gia vào hội này, mỗi hội viên đều có cái cảm giác mình thuộc một nhóm người sang trọng, giàu có... Đó là cái họ mong muốn (có khi chỉ muốn chứ chưa phải là đã có). Các hội cổ vật luôn muốn khẳng định bản sắc nhóm của mình thông qua các triển lãm, qua cách chơi, cách phô diễn từ bộ sưu tập, đến nhà cửa, cung cách sinh hoạt, các thú ăn chơi... Đôi khi bản sắc nhóm thể hiện ngay ở cách đặt tên hội như: Hội Cổ vật Thăng Long (khẳng định đẳng cấp thủ đô), Hội Những người yêu cổ ngoạn Hà Nội (khẳng định bản sắc ở góc độ mỹ thuật), CLB Cổ vật xứ Đoài (bản sắc vùng miền), CLB Hà Đông quê lụa (bản sắc vùng miền, truyền thống)...

Như vậy, có thể thấy từ mong muốn khẳng định bản sắc cá nhân mà những người chơi cổ vật đã tìm kiếm hoặc thành lập các hội nhóm và họ tham gia vào các hội nhóm ấy không chỉ để thể hiện, phô diễn “chất chơi” của bản thân mà còn góp phần tạo dựng nên bản sắc riêng cho hội nhóm của họ thông qua những mối liên hệ, tương tác và so sánh với những hội nhóm khác.

#### **2.4. Liên kết để thỏa mãn các nhu cầu phái sinh**

Những người chơi cổ vật liên kết để thỏa mãn các nhu cầu phục vụ cho nghề chơi của họ. Đó là các nhu cầu đi tìm mua cổ vật mà họ gọi là “đi sứ”. Mỗi cuộc đi sứ thường là được tổ chức vào các ngày nghỉ như thứ bảy, chủ nhật hoặc là trong các ngày nghỉ lễ, tết. Trong

bài “Người chơi cổ vật Hà Thành”, tác giả Hoàng Lâm (2005: 18-19) viết: “Suốt năm các hội viên Hội Cổ vật Thăng Long mỗi người một hoàn cảnh, một nghề kiếm sống khác nhau, nhưng họ thường xuyên gặp nhau vì thú tâm chơi cổ ngoạn. Trong cuộc chơi này, có thể thấy về cơ bản họ toàn tìm gặp nhau để tán vui, để thông tin, để trao đổi đồ, mua đi, bán lại... Khôn khổ có phải cứ gặp nhau là họ có món đồ cổ mới thấy đâu chứ. Nếu vậy chẳng hóa ra cổ vật được sinh ra hàng ngày sao?... Cho nên dân chơi gặp nhau chủ yếu để tìm kiếm thông tin, để bàn tán về đồ và rủ nhau đi chơi gần, chơi xa khi rảnh rỗi”. Như vậy, từ mối liên kết xã hội thông qua thú chơi cổ vật đã phái sinh các nhu cầu khác ở những người tham gia các hội cổ vật, chẳng hạn như du ngoạn để văn cảnh, thăm hỏi anh em bạn bè, trao đổi bàn luận những câu chuyện nhân tình thế thái... Chính nhờ những sinh hoạt này mà mạng lưới quan hệ xã hội (MLQHXXH) của những người chơi cổ vật được chặt chẽ, sâu sắc. Các liên kết mang tính tình cảm ngoài cổ vật dường như cũng cố cho mạng lưới quan hệ xã hội của những người chơi cổ vật có tình hơn và nhờ vậy chặt chẽ và bền vững hơn. Nhiều lúc, các hội tổ chức mời hội viên đi tham quan văn cảnh nơi xa, còn thường thì từng nhóm hợp “gu” với nhau hay rủ nhau đi đến những nơi vừa để chơi, vừa để tâm cổ vật. Người trong nghề thường gọi vui đi như vậy là “đi sứ”.

Đi sứ là thuật ngữ được giới chơi đồ cổ sử dụng để ví việc tìm mua cổ vật giống như trước kia các cụ đi sứ, tức đi làm ngoại giao ở Trung Quốc và các cụ đặt làm đồ gốm, sứ để mang về, như cụ Đặng Huy Trứ, Nguyễn Du v.v... Nay giới chơi cổ vật đi sứ thường đi thành nhóm, nếu ít thì vài người, nếu đông lên đến hàng chục người thì có thể đi bằng ô tô v.v... Đi thành nhóm như vậy nếu thuê xe sẽ bớt được chi phí. Ngoài ra khi mua cổ vật,

người mua được sự tham gia “bình đồ” của nhiều người sẽ tránh mua phải đồ rởm, hoặc mua đắt v.v... Vậy họ đi đâu? Dân tâm và chơi cổ vật Hà Nội thường đi đến đủ các tỉnh đất kinh Bắc xưa, vùng duyên hải Quảng Ninh, Hải Phòng, Hải Dương, Nam Định, Thái Bình, Hưng Yên, đất trung du, miền núi Hòa Bình, Phú Thọ, Vĩnh Phúc, Tuyên Quang, Hà Giang, khu 4 cũ xứ Thanh Hóa, Nghệ Tĩnh, Quảng Bình... Trong các MLQHXXH thì sự liên kết giữa các cá nhân hầu hết được ràng buộc bởi một “mối lợi” nào đó, có thể là vật chất hoặc là tinh thần. Và ở đây chính là họ đã hy sinh một phần lợi ích tinh thần để đạt được mối lợi vật chất bằng một MLQHXXH giữa những người buôn và chơi đồ cổ. Thực tế bản thân các CLB, các hội cổ vật cũng dễ tan rã khi các vấn đề lợi ích không được đảm bảo đối với những thành viên tham gia bởi mục đích buôn bán cổ vật là chính. “Giao lưu tình cảm giữa các hội viên nhạt đi khi hàng không bán được, ít giao lưu và do không sinh hoạt chợ đồ cổ, không mua bán nên cũng không còn động lực để giao lưu tình cảm” (PV ông Lê Thanh Tùng, Hội Cổ vật Thăng Long ngày 01/12/2018).

Giới cổ vật có một góc khuất đó chính là cách ứng xử mang tính “xã hội”. Bởi với những thương vụ món tiền quá lớn đương nhiên giới chơi cổ vật phải có cách bảo vệ cổ vật hoặc món tiền của mình. Điều đó dẫn đến việc người chơi cổ vật ngoài cách ứng xử văn hóa, mềm mại, nhẹ nhàng... nhiều người còn sẵn sàng phải tự bảo vệ mình bằng vũ khí hoặc bằng võ thuật. Đây là trường hợp của một đại gia của làng đồ cổ “N. seọ”. Ông đã từng là một thầy giáo dạy cho bộ đội đặc công ở sư đoàn 305 Xuân Mai, vào những thập kỷ 80 khi buôn đồ cổ là một thế giới ngầm, Xuân Mai là cửa ngõ của đường dây vận chuyển cổ vật từ mạn Hòa Bình, Sơn La và dọc dải đất phía Bắc qua Xuân Mai về cây Hai Chín, đến Ba La

Bông đồ rồi thâm nhập vào Hà Nội. Ông tiết lộ: “Anh trở thành người chơi và buôn cổ vật bởi vì anh được bọn nó (người buôn cổ vật) thuê để bảo kê cổ vật” (PV ngày 06/06/2018). Cũng chính từ việc được thuê để bảo kê cổ vật, người thầy giáo dạy võ này đã bước vào nghề buôn và sau đó là sưu tầm và chơi cổ vật, ông trở nên nổi tiếng với bộ sưu tập những chiếc ấm Việt đời Lý, Trần, Lê. Chính từ góc khuất này mà những câu chuyện chơi cổ vật đã thu hút không ít những người chơi cổ vật và hấp dẫn họ đi vào con đường chơi cổ vật. Các mối quan hệ và đặc điểm bí ẩn của cổ vật, cũng như giá trị cao ngoài sức tưởng tượng của các món cổ vật quý hiếm, tạo nên một bức màn huyền bí phủ lên các mối quan hệ trong giới chơi cổ vật, vừa văn hóa, vừa mang đôi chút bóng dáng của thế giới ngầm, vừa có chút kênh kiệu, quý phái, v.v... Điều đó làm nên sức thu hút để không ít người muốn tham dự vào MLQHXXH của những người chơi cổ vật.

Trong khi tham gia vào các CLB và các hội cổ vật, các hội viên có tiềm lực thường tham gia vào nhiều hội khác nhau. Các mối quan hệ đan chéo, tạo nên những MLQHXXH chằng chịt giữa các hội và CLB cổ vật. Chính các mối quan hệ này tạo nên MLQHXXH của những người chơi cổ vật. Ông V.S.T là một trong những thành viên tích cực của CLB Cổ vật Xứ Đoài, nay đã trở thành ủy viên BCH cổ vật Thăng Long. Việc có được vị trí ở các CLB, các hội cổ vật khác nhau đã tạo điều kiện cho bản thân người chơi cổ vật như ông mở rộng thị trường mua bán cổ vật và tạo uy thế cá nhân. Thông thường ở những hội viên có tiềm lực, những hội, CLB mà họ tham gia về sau thường là những hội có uy tín hơn các hội mà họ đã tham gia trước. Sở dĩ thành viên các CLB, các hội có thể tham gia nhiều CLB, hội cổ vật một lúc là bởi tính mờ của các CLB, các hội cổ vật. Các thành viên tham gia hay

không tham gia là do tự nguyện, chủ nhiệm các CLB, các hội thường khuyến khích các hội viên tham gia nhiều CLB, hội khác nhau bởi chính họ cũng muốn qua sự tham gia của hội viên hội mình với các hội viên của hội khác để mở rộng các mối quan hệ, mở rộng thị trường. Ông V.T.Q, một người chơi cổ vật là thành viên của Hội Nghiên cứu và sưu tầm cổ vật UNESCO cho biết, chủ nhiệm CLB của ông luôn khuyến khích các thành viên tham gia các hội, CLB khác và tạo điều kiện để các hội viên thành lập các hội, CLB thành viên ở các tỉnh thành trên khắp cả nước. Như vậy, MLQHXH của giới chơi cổ vật luôn có xu hướng mở rộng và càng ngày càng chặt chẽ bởi chính nhu cầu thị trường và giao lưu học hỏi cũng như kết nối tình cảm và quan hệ xã hội.

### Kết luận

Thú chơi cổ vật đã liên kết những người chơi với nhau, từ đó tạo nên MLQHXH và trở thành vốn xã hội. Bài viết này quan tâm tới thú chơi cổ vật đã tạo nên MLQHXH của những người chơi cổ vật ở Hà Nội như thế nào trong bối cảnh của xã hội Việt Nam hiện nay, một xã hội vừa chuyển đổi từ những nhu cầu tối thiểu về ăn, mặc, ở, sang một xã hội thúc đẩy mạnh mẽ các nhu cầu tinh thần. Xã hội đang đẩy mạnh xã hội hóa văn hóa, nếu như trước kia sưu tầm cổ vật được coi như độc quyền của nhà nước, thì nay nhu cầu đó được mở rộng cho mọi cá nhân, từ đó thú chơi cổ vật trở thành một hình thức liên kết xã hội của những người chơi cổ vật. Bài viết này đã xem xét những người chơi cổ vật ở Hà Nội hiện nay đã liên kết với nhau như thế nào để thỏa mãn thú chơi của mình, đa dạng hóa các nhu cầu văn hóa là một đặc quyền của con người. Dưới góc độ nhìn thú chơi cổ vật như là một hình thức liên kết xã hội, bài viết tập trung tìm hiểu những quan hệ cơ bản trong MLQHXH và cấu trúc mạng lưới này, đồng thời chỉ ra vai trò của thú chơi cổ vật

trong việc tạo dựng MLQHXH, và đến lượt nó MLQHXH của những người chơi cổ vật cũng đã giúp cho những người chơi cổ vật thỏa mãn và nâng cao đẳng cấp cho thú chơi của mình.

### Tài liệu tham khảo

1. Nguyễn Thị Phương Châm (2013), *Intrnet: Mạng lưới xã hội và sự thể hiện bản sắc*, Nxb. Khoa học xã hội.
2. Đoàn Văn Chúc (2004), *Văn hóa học*, Nxb. Văn hóa, Hà Nội.
3. Phạm Ngọc Dũng (2010), *Gốm cổ trong đời sống văn hóa Việt Nam*, Luận án Tiến sĩ Văn hóa học, Viện Hàn lâm Khoa học Việt Nam, Hà Nội.
4. Lý Đức Giao (2017), "Ham đi, ham kết giao, ham tìm đọc sẽ được nhiều", *Tạp chí Cổ vật tinh hoa*, Hà Nội, số 53, tr. 79.
5. Hoàng Lâm (2005), "Người chơi cổ vật Hà Thành", *Tạp chí Cổ vật tinh hoa*, số 10, Hà Nội, tr. 15, 19.
6. Đào Phan Long (2009), *Đóa Quỳnh Giao*, Nxb. Văn học, Hà Nội.
7. Đào Phan Long (2008), "Cổ vật Việt Nam thời WTO", *Tạp chí Cổ vật tinh hoa*, Hà Nội, số 25, tr. 6, 7.
8. Đào Phan Long (2015), *Tìm chơi cổ vật Việt*, Nxb. Hà Nội, Hà Nội.
9. Huỳnh Thị Minh Lý (2014), *Đại cương về cổ vật ở Việt Nam*, Nxb. Giao thông, Hà Nội.
10. Nhiều tác giả (2016), *Lòng tin và vốn xã hội*, Nxb. Trí thức, Hà Nội.